

SV. AUGUSTIN

PSIHOLOGIJA NJEGOVA OBRAĆENJA.

4. Od Hortenzija Ciceronova do maniheizma.¹

Augustinu je bilo 19 godina, kad mu je došao pod ruke Ciceronov dialog »Hortenzije«. Čitanjem toga sad propalog dialoga nastao je prvi veliki preokret u duši Augustinovoju, kako to sam ističe. O sadržaju toga spisa veli pisac: »Preporučivali smo, što smo bolje mogli, proučavanje filozofije u djelu, koje nosi natpis: Hortenzije« (De divin. II, 1, 1.). Kako razabiremo iz izjave Augustinove (Isp. III. 4) i iz brojnih odlomaka spisa »Hortenzije«, Ciceron se tu svojim eklektičnim načinom bavi gotovo svim tadašnjim i prijašnjim filozofima. Ne pristajući ni uz jednu školu pisac mimoilazi prolazna dobra i upozoruje čitače na besmrtnu mudrost. Mladić Augustin imao je tada o kršćanskoj vjeri samo veoma nejasnih pojmova. Za spekulativne je nauke slabo mario. Protivne struje bijahu praktički utjecale na nj, a da sam nije stekao čvrstoga znanstvenog uvjerenja. Čitanje Ciceronova Hortenzija upravo je elektriziralo Augustina, kako sam priznaje ne samo u Ispovijestima na raznim mjestima (III, 4; VII, 7 etc.) nego i u spisu »De Trinitate« (I. 14. c. 19. n. 26), gdje pod konac svojega života od riječi do riječi navodi poletni svršetak onog spisa:

»Ako tu mudrost promatramo dan i noć, ako zaoštrimo svoj razum, tu oštrinu svoje duše, te pazimo, da ona ne otupi, to će reći: ako živimo prema filozofiji, čeka nas velika nada: Ili je smrtno i prolazno ono, što je uzrok naših osjećaja i sudova, i u tom slučaju bit će nam slatko, što se nakon dovršene životne zadaće ne ćemo mučno ugasiti, nego će nam smrt kanoti pokoj života biti. Ili pak imamo besmrtnu i božanstvenu dušu, kako su učili stari, i to najveći i najslavniji filozofi. Onda valja cijeniti: što se ova duša više zaputila prema svom cilju, ili što je više umovala i tražila, i što se manje miješala i zapletala u ljudske opačine i zablude, to će joj također lakše biti uzaći i vratiti se u nebo. Da završimo govor: Bilo da želimo utrnuti

¹ por. »Život« br. 3.

se u miru, pošto smo se tim naukama bavili diljem života, bilo da kanimo iz ovoga doma preseliti se odmah u drugi puno bolji: valja da ovim naukama posvetimo svoju pažnju i svoju brigu.»

Pod stare dane svoje Augustin se čudi ovoj dilemi Ciceronovoj ili bolje prvom dijelu alternative o prestajanju u miru, što, već on, Tulije ne bijaše naučio od zdrave filozofije nego od općeg skepticizma akademika.

Ali tada kao mladić od 19 godina gledao je taj spis poput divne objave, u kojoj je sama sebe našao. Od ovog časa drži on jedinu istinu vrijednom da je istraži. Svaka nada, koja ne vodi do istine, do besmrtnosti, ne vrijedi više ništa za nj. Ovdje on konstatira početak svojega obraćenja Bogu (Isp. III, 4, 7.). Sa sličnim zanosom govori on o Hortenziju u spisima »De beata vita« (c. 1. n. 4) i »Soliloquia« (c. 10. n. 17.), gdje priznaje, da ga je Ciceronova knjiga lako uvjerila, da ne valja težiti za bogatstvom. Tim se ipak nije i praktički odmah odrekao težnje za zemaljskim dobrima i za čašću. Ali je ipak upoznao život duševni poput ideala, veli Boyer. Njegov se duh prosvijetlio i opametio sudeći, da je promatranje mudrosti vrijedno svih žrtava. Još će proći preko deset godina, kroz koje se osjeća preslabim, da živi prema svom idealu. Ali je ipak od ovog časa sve silniju potrebu uviđao da se bavi velikim problemima duševnog života. Ciceronov Hortenzije učini Augustina filozofom, koji se nije imao odlučiti za ovu i onu školu ili sljedbu, nego je pregnuo za samom mudrošću.

No kolikogod taj spis zanimao Augustina, sam ipak na istom mjestu priznaje: »Jedino mi je u tolikom zanosu smetalo, što u toj knjizi nije bilo imena Kristova« (III, 4). Odveć neozbiljno Louis Bertrand (loco cit. 126) omalovažuje ove riječi i tvrdi, da »je Augustin tu popustio napasti lijepe fraze«. Kako bi svetac onda mogao samog Boga apostrofirati i obrazložiti svoje nezadovoljstvo ovim divnim riječima:

»Jer nježno moje srce bijaše s majčinih mlijekom usisalo i duboko usadilo ovo ime po milosrđu tvome, Gospodine, ovo ime Spasitelja moga. Sina tvoga. I što god bijaše bez ovog imena, ma kako bilo to književno dotjerano i istinito, nije me sasvim oduševilo.« (Ibid.).

To je razlog, zašto je čitanje Hortenzija pokrenulo u duši njegovoj odluku da ogleda Sveto Pismo. Ali srce njegovo ne bijaše još pripravljeno za spasonosno proučavanje Svetog Pisma. U nadutosti svojoj prezreo je priprosti način prikazivanja svetih knjiga, a razumom svojim nije mogao prodrijeti u duboke im tajne. (III, 5). Kao drugi razlog, zašto je zazirao od Sv. Pisma, navodi on u spisu »De beata vita« (c. 1. n. 4.) neki skrupulozni strah, da se ne ogriješi o vjeru, ako bi istraživao svete knjige. Kasnije, kad je stekao slobodu djece Božje, rugao se tom djetinjem skrupulu, premda je već tada prihvatio ugled Crkve te se na istom mjestu poziva na autoritet onih, što uče tajne Božje. Zato nije moguće posve istovjetiti ovu »djetinjastu supersticiju« sa katoličkom vjerom njegova djetinjstva, kako to čini Alfarc. Obadva

razloga zajedno pokazuju njegov nesređeni vjerski duh u 20. godini života: iz mladenačke vjerske obuke sačuvao je samo nejasan i prestrog pojam o vjeri, kao da tu nema »razumne službe« (rationabile obsequium, Rom. 12, 1), a s druge strane oholost ga poticala, da prezre neklasički pisano Sveto Pismo »kao babje bajke.« Tako sam Augustin crta svoje tadašnje duševno stanje u spisu: »De utilitate credendi« (c. 1. n. 2) od g. 391.

Lako je razumljivo, zašto je u tom duševnom raspoloženju pao u mreže **Manihejaca**. Ovi su govorili i pisali biranim slogom. Imena Bog, Isus Krist, Paraklet vazda su im bila u ustima, vazda su ponavljali riječ: Istina, istina. Osnivač njihove sljedbe Manes († oko g. 274.) gradio se apostolom Kristovim, koji ima poslanog Duha Svetoga. Uvod njegove poslanice ili t. zv. **Temelja** glasi: Manes, apostol Isusa Krista po providnosti Boga Oca.« Kasnije Augustin ističe, kako se Manes lukavo služio imenom Kristovim kao mekom, da zamami neuke. Uistinu Manihejci nisu više bili kršćani i razdirali su Sveto Pismo, kako im je kasnije Augustin dokazao. Ali se sam čitavši Hortenzija dao opojiti misleći, da će ostati kršćanin ili pristaša Kristov i ujedno da će slobodno istraživati istinu. Da mu Manihejci nisu bacili tu meku imena Kristova i »pravoga čistog kršćanina«, ne bi se Augustin dao od njih uloviti, jer književnu dotjeranost sloga i zanos za istinu mogao je naći i drugdje. Važno je, da ovu činjenicu konstatiramo, jer nam potvrđuje, da se Augustin doista i tada nije posve odrekao Krista.

5. Devet godina u pandžama Manihejaca.

Olakšalo mu je pristup Manihejcima to, što su ovi primili Sveto Pismo Novoga Zavjeta, iako su brisali pod ovom ili onom izlikom nepoćudna im mjesta. Ali su uz to dodali i svoje apokrifne knjige. Osobito su pak napadali Stari Zavjet, među ostalim poimence antropomorfizme u prvoj knjizi Mojsijevoj i tobožnji laksni život patrijarha i time su otuđivali Augustina katoličkoj vjeri. Nesređenost njegovih vjerskih pojmova i antipatija njegova protiv biblije Starog Zavjeta služile su im kao najbolje saveznice. Ostavljajući vjeru svoje majke Monike Augustin se nadao, da će doći do istine. Ipak nije nikad posve prigrlilo manihejizma, nego je devet godina ostao »auditor«, kako su oni zvali svoje kandidate ili katehumene.

Dobro ističe Boyer protiv Alfarica, kako Augustin prema svojoj vlastitoj izjavi nije nikad bio **uvjeren** Manihejac (non quidem certus in ea superstitione sacrilega, sed quasi praeponens eam ceteris, Isp. VIII, 7. n. 17). Isto potvrđuje u dialogu »De beata vita« (1, 4). Priznajemo ipak, da je Augustin neko vrijeme žestoko branio više glavnih nauka manihejskih i tražio im novih pristaša. Zaluđivali su ga naime ispraznom nadom, da će korifej njihov **Fausto** raspršiti sve sumnje njegove; a ovo je očekivanje kod mladog Augustina međutim zamijenilo čvrsto uvjerenje. Još

pet godina poslije svog istupa iz te sljedbe Augustin u spisu »De utilitate credendi« spominje, da nije nikad prešao iz prvog razreda »slušalaca« u klasu »izabranika« ili pravih Manihejaca, i kao razlog tomu navodi svoje sumnje o njihovoj vjeri. Dodijalo mu je napokon, što oni uvijek napadaju katoličku vjeru, a svojega vlastitog sustava ne znaju pozitivno obraniti. U nadi, da će mu se jednoć sve razjasniti, pristao je ipak na simboličko shvaćanje njihovih grdnih bajka.

Ako i nije u svemu bio uvjeren Manihejac, čini se ipak, da je jednu ili drugu glavnu nauku njihovu čvršće držao, n. pr. njihov materijalizam, nadalje božansko podrijetlo ljudske duše po nekoj svijetloj emanaciji i tumačenje zla kao odijeljene i žive supstancije. U svom prvom spisu »De pulchro et apto« 25-godišnji je Augustin razvio ove nazore, kojih se držao još i poslije svojeg sastanka s Faustom i dok je u Rimu boravio.

U svojim potonjim spisima protiv Manihejaca ponovno priznaje, kako ih je devet godina pozorno i revno slušao, kako je sve one bajke njihove prenamo primio pa i druge o njima uvjeravao i žestoko ih branio protiv napadača. Tako je zatornom svojom dialektikom i kritiziranjem Sv. Pisma Starog Zavjeta za manihejizam predočio prijatelje Alipija, Romanijana Honorata i nekog drugoga, čiju je smrt u manihejizmu poslije toliko oplakivao.

6. Preostale veze s katoličkom naukom.

U svojim prepirkama s katolicima nije se mogao posve ogusiti njihovoj vjestoj obrani katoličke istine. Već u Kartazi silno je djelovao na nj neki katolik **Helpidije**, koji je tekstove Novoga Zavjeta protiv Manihejaca toliko urgirao, te mu se ovi nisu usuđili javno ni odgovoriti. A privatno su se izmotavali tvrdeći neumjesno, da su judaistički kršćani tobože izvraćali tekst Novoga Zavjeta. S pravom se Augustin čudio, što ne pokazuju autentičnih primjeraka Sv. Pisma bez onih tobože iskvarenih mjesta. Tako se sumnja u njemu još više ugnijezdila (Isp. V, 11. n. 21). Poradi svojih prepiraka bio je k tomu prisiljen da se češće i temeljitije bavi čitanjem svetih knjiga, da nađe, čim će se obraniti od prigovora katolika ili čime pooštriti kritičke poteškoće skripturističkih tekstova. Povrh toga mučila ga je i neka griznja savjesti, jer koješta mu se nije sviđjelo kod Manihejaca, a mnogo toga cijenio je u katoličkoj vjeri. Tako je žalio, što Manihejci preslabo ističu štovanje samoga Krista. Čuvao je u svom srcu slatku uspomenu na potresni način, kojim su katolici slavili Veliki petak, a boljelo ga je, što Manihejci uopće nisu ni spominjali muku Kristovu na svojim vjerskim sastancima izuzevši neke privatne osobe, koje su to učinile bez ikakva žara pobožnosti. Niti su postili niti probdjeli noć uoči tako svetog dana niti uopće kojom vanjskom svečanošću dali oduška svom štovanju tog otajstva. Augustin ih je ponovno pitao, zašto sve to propuštaju; a jer su Manihejci

otprilike u isto vrijeme slavili smrt Manesovu, prenio je on svoje prijašnje svetkovanje Velikog petka na tu svečanost i željno očekivao taj manihejski blagdan.

Osobito pak valja uvažiti, da je Augustin i sada pod jednim krovom živio sa svojom katoličkom majkom Monikom. Istina, kad joj je sin godine 373. postao Manihejcem i vratio se u Tagastu kao učitelj gramatike, ona ga bijaše otjerala iz svoje kuće; ali se brzo iza toga opet pomirila s Augustinom pa ga je pratila i u Kartagu, kad je do godine u tom gradu otvorio retorsku školu. I trajno je ostala s njime devet godina od g. 374. do g. 383. Svojim dobrim primjerima, svojim molitvama živo je djelovala na srce Augustinovo u prilog katoličkoj vjeri, a primila je također jednog utješnu riječ jednog katoličkog biskupa, da »sin takovih suza ne može propasti.«

7. Augustin se otuđuje maniheizmu.

Dok se Augustin u Kartazi oko g. 382. nije sastao s Faustom Milevskim, još se uvijek nadao, da će u maniheizmu naći istinu, premda mu nisu mogli riješiti mnogo poteškoća. Kad ga je stao pitati poblize o fizičkim i astronomskim načelima, s kojima se kosila Manesova nauka, Fausto mu otvoreno prizna svoje neznanje. On je umio ugodno čavrljati, ali čar njegovih zvonkih fraza nije mogao da pokrije površnosti njegova znanja. Tako je Bog »čudnim i otajstvenim načinom« drugamo uputio Augustina, koji se baš prigodom ovog sastanka počeo raskršćavati s Manihejcima.

Malo iza toga, u jeseni g. 383., mladi se retor Augustin protiv želje svoje majke kriomice preseli iz Kartage u Rim. Nadao se sjajnijoj karijeri u Rimu i ujedno većoj školskoj disciplini, jer su ga podivljali đaci kartaški silno ogorčili. Monika se za svoга sina bojala još većih pogibelji u Rimu, ali otajstvena Providnost Božja služila se tom promjenom, da pospješí njegovo obraćenje.

Još je bilo daleko do toga koraka. Oboljevši u Rimu Augustin nije ni pomislio, da se dade krstiti; pače običavaše ruglu izvrgavati taj najpotrebitiji sakrament. U Rimu je bilo tada mnogo tajnih Manihejaca, koji su se bojali progonstva državne vlasti i napose poganskog gradskog prefekta Simaha. Augustin se nastanio kod jednog Manihejca i općio je nesamo sa »slušaocima« nego i s »izabranicima« te sljedbe. Uz to je svejednako branio glavno načelo maniheizma, da zlo, koje se čini u nama, potječe tobože od druge naravi. U vezi s tom naukom zadržao je »glavni i gotovo jedini te pogubni uzrok svojih zabluda« (V, 10 n. 19): »Sve što egzistira, tijelo je« (Ibid.). Dakle i zlo je tijelo. Prema tomu ne možemo pojmíti, da je dobar Bog stvorio zlu materiju. A budući da je i sam Bog tijelo, ne može biti apsolutno beskraján, jer je njegova ekstenzija ograničena ekstenzijom zle supstancije,

dakle je neizmjeran samo u jednom pravcu. Katolici tvrde, da je čovjek stvoren na sliku Božju; ali kad je sve tjelesno, to ne može imati drugog smisla, nego da božansko tijelo ima obličje ljudskog tijela. Prema katolicima dakle božansko je tijelo sa svih strana ograničeno poput ljudskog tijela, a nesamo u jednom pravcu, u kojem se dotiče zle supstancije, kao što uče Manihejci.

Krist prema istoj nauci nije mogao uzeti na se pravo tijelo, jer bi se on tako okaljao. Nije se mogao roditi od Djevice, jer bi ga takav intimni dodir s tijelom iskvario. Manihejci su tvrdili, da se Krist može pojmiti samo kao čest one svijetle mase božanske, koja je među nas bačena, da se spasemo. To je bilo u posvećenoj opreci s katoličkom vjerom. Pa je i Augustin već zdvajao, da će naći istinu u Crkvi.

Kraj svega toga nešto ga nagonilo, da pokuša vratiti se katoličkoj vjeri, od koje su ga odbili samo krivi nazori, što ih bijaše o njoj sebi stvorio. Što se tiče tobože nerazrješivih poteškoća Sv. Pisma, želio je češće, da bi se posavjetovao s najvještim katoličkim egzegetima, da sazna njihovo mnijenje. A pomisao na **Helpidija** i na njegova temeljita tumačenja utvrdila ga je u toj želji (V, 11 n. 21.). Glavna mu je zapreka bila, što prema svojim manihejskim predstavama nije mogao pojmiti biće čisto duhovno. Ali i s obzirom na ove ostatke manihejskih nauka nestalo mu je sve više svake izvjesnosti. Uz nemogućnost razboritog tumačenja Manesovih spisa odbijale su ga od te sljedbe i brojne sablazni nezinih izabranika. Već u Kartazi bijaše štošta čuo o sablažnjivom vladanju rimskih Manihejaca. Došavši u Rim uvjeri se, da je sve to istina. Stoga je također kasnije u spisu »Contra Secundinum« među prvim razlozima, zašto ih je ostavio, istakao njihovu faktičnu nemoralnost, što su naime žigosani u svojoj savjesti.«

U toj neizvjesnosti njegova duha sinu mu misao, da bi Nova Akademija mogla biti najmudrija od svih filozofskih škola. Glavni joj je naime princip, da se čovjek u svemu ima držati sumnje, jer i onako ne može posve sigurno otkriti istine. Veliki muževi poput **Karneada** i **Cicerona**, pisca »Hortenzija«, pripadali su toj školi, a njihov se autoritet silno dojmio Augustina, koji je i sam već toliko godina uzalud tražio istinu.

8. Prvi tragovi spasonosnog djelovanja svetog Ambrozija na Augustina.

Usred ovih sumnja dodijala je Augustinu i profesorska služba u Rimu, jer mu đaci, makar i manje podivljali od onih kartaskih, nisu plaćali dužnog honorara i vjerolomno su prema uzajamnom dogovoru naglo pošli drugomu u školu. I kad se gradskom prefektu **Simahu** u Rimu javilo, da se traži nova sila za ispražnjenu retorsku katedru u **Milanu**, Augustin je kandidirao za

tu državno-školsku službu. Pred gradskim prefektom, što ga je već u Africi upoznao, držao je zatraženo predavanje, i taj ga odobri za profesora u Milanu.

Koncem g. 384. preseli se Augustin u Milan, kamo ga je slijedila i pobožna majka Monika. Njoj bijaše on godinu dana prije utekao iz Kartage. Augustin je već prije čuo za slavnog i svetog biskupa milanskoga Ambrozija i brzo nakon svoga dolaska pohiti da mu se predstavi. Sam priznaje, da ga je Providnost Božja i bez njegova znanja dovela k Ambroziju, e bi ga on k Bogu priveo uz potpuno znanje njegovo. Dalje veli:

»Onaj čovjek Božji primio me je očinski i veselio se mom preseljenju. kako to dolikuje biskupu (peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit). I počeo sam ga ljubiti, najprije ne kao učitelja istine, jer sam posve očajao, da ću je naći u Crkvi Tvoj, nego kao čovjeka dobrotiva prema meni. I revno sam slušao, gdje je raspravljao pred pukom, a pri tom me nije vodila prava nakana, kako bi trebalo, nego želja da se uvjerim o njegovoj rječitosti, da li ona odgovara dobrom glasu njegovu, ili je valjda veća ili manja nego se govorilo. Napeto sam pazio na njegove riječi ne mareći za sadržaj, pače prezirući ga stajao sam tu. Uživao sam u ugodnosti njegova predavanja, koje je istina poučnije bilo, ali je manje zabavljalo i laskalo nego Faustovo, što se tiče načina prikazivanja. Uostalom s obzirom na sadržaj nije se dao porediti Faustov govor s Ambrozijevim. Jer je onaj lutao po spletkama i stramputicama Manihejaca, ovaj pak prespasonosnim načinom upućivao na spasenje. Ali je spasenje daleko od grješnika, kakav sam ja tada prisustvovao njegovim propovijedima; pa sam se ipak malo pomalo približavao spasenju, a da toga nisam ni znao.« (Isp. V. 13).

Kogod nepristrano uvaži spomenute riječi u svojoj vezi njihovoj, snebivat će se, što **Louis Bertrand** (201-202) hoće da vidi ironiju na adresu Ambrozijevu izraženu u onim riječima, kojima je Augustin opisao svoj doček, tobože samo službeni, u stanu biskupovu. Franceski romanopisac, koji je uostalom napisao vrsnu monografiju o Augustinu, poveo se ipak ovdje i na nekim drugim mjestima odveć za izvještačenim konstrukcijama onih modernih pisaca, koji bi htjeli posve omalovažiti utjecaj Ambrozijev na Augustinovo obraćenje, da to lakše obrane svoju posve krivu tezu, da se tobože tek kasnije Augustin obratio na kršćanstvo pod utjecajem neoplatonskih filozofa.

Istina, biskup se drži u nekoj rezervi prema novom profesoru retorike. Ali ta rezerva ne priječi očinske dobrohotnosti, koju Augustin toliko ističe u vladanju Ambrozijevu. Spočetka moglo je biti i posebnih razloga, zašto Ambrozije nije odmah preveć povjerljivo općio s Augustinom. Simah, koji je poslao novog profesora retorike iz Rima u Milan, bijaše žestok protivnik Ambrozijev, jer se sveti biskup najodlučnije opirao ponovnim pokušajima njegovim, da se kip poganske božice Viktorije uspostavi u rimskom senatu. Nadalje, Augustinova mati došavši u Milan držala se afričkog, donekle praznovjernog ili sablažnjivog običaja, po kojem su vjernici obilazeći grobove svetih mučenika i pokojnika

prikazali i ostavili tamo za agapu ili ljubaznu gozbu neka jela i pila (VI, 2). A vratar joj je to jedamput strogo zabranio pozivajući se na izričitu zabranu biskupovu. Monika se odonda točno držala te zabrane pa je i dalje revno pohađala službu Božju, te je kasnije sam Ambrozije kovao Moniku u zvijezde i ponovno čestitao Augustinu, što ima takovu majku. Bit će da je i sama Monika svetom biskupu u molitvu preporučila svoga razmetnog sina, kao što ga je i drugom nekom biskupu preporučila na utjehu svoju. A tko zna, nije li ona možda tom prigodom natuknula stare manihejske zablude Augustinove i nedopuštenu vezu, u kojoj je i tada još živio s majkom svoga sina Adeodata? Ele razumljivo je, da mudri i sveti biskup u takvim prilikama zauzmlje stanoviše očinske ljubavi i ujedno opreznog čekanja prema darovitom i veoma naobraženom profesoru, s kojim nije smio postupati kao s kakvim nesamostalnim i manje samosvjesnim čovjekom.

Premda Augustin veli u svojim Ispovijestima (VI. 3. n. 3.), da sveti biskup nije znao za vatru njegove strasti ni za ponor njegove pogibelji, lako je ipak moguće, da se to neznanje Ambrozijevo protezalo samo na prvo vrijeme nakon njegova dolaska u Milan. Bilo kako mu drago, nekud je zagonetno vladanje Ambrozijevo kod ponovnih posjeta Augustinovih. Ovaj najprije daje oduška svome bolu, što nije našao prigode, da povjerljivo otkrije svoju dušu i sumnje silnim poslovima zaokupljenom biskupu.

»Nisam ga mogao pitati, što sam htio i kako sam htio, jer su me od njegovih usta i ušiju zaustavile cijele čete poslenih ljudi, kojima se uslužnim iskazao u njihovim slabostima. A kad nije bio s njima, uložio je kratko preostalo vrijeme u okrepnu tjelesnu ili duhovno štivo. Čitajući pak očima bi preletio stranice, a srce mu je nastojalo da razumije što čita, dok su glas i jezik mirovali. Češće smo bili nazočni² — nikomu naime nije bilo zabranjeno unići, niti su obično novog posjetnika njemu prijavili — i vidjeli smo, gdje čita i to tiho, a nikad drukčije. A sjedeći tako u dugotrajnoj šutnji — jer tko bi se usudio dosađivati njemu u tako napetom poslu? — odlazili bismo, jer nam je došla misao: u ovo tako kratko vrijeme, što ga je dobio, da oporavi svoj duh, slobodan od halabuke tuđih poslova ne će da se svrati na drugu brigu. Valjda se i toga čuvao da glasno čitajući pisca uz napetu pažnju slušateljvu, ne bi bio prisiljen protumačiti i ono, što je odviše nejasno napisano; ili da ne bi imao raspravljati o težim pitanjima te poradi uloženog vremena ne bi mogao toliko knjiga pročitati, koliko je želio. No i obzir na glas, koji mu je ponešto promukao,³ mogao je biti važniji razlog, da tiho čita. A kojigod razlog tomu bio, svakako je vrsni muž to opravdano činio.

Meni pak nije se pružila zgodna prilika da upitam po svojoj želji tako sveto proročište njegova srca, osim ako se na to moglo odgovoriti u nekoliko

² Mislim, da treba ovdje uvažiti plural, u kojem Augustin mimo svoj običaj (isp. prednji i sljedeći kontekst) govori nesamo o sebi nego i o drugim posjetiocima, koji su zajedno s Augustinom dolazili Ambroziju u posjete.

³ Sjetimo se vlažne atmosfere milanske, koja je brzo i Augustinu isto tako škodila.

riječi. Ali da mu izlijem svu uzburkanu dušu svoju, trebalo bi mu mnogo dokolice, koje u njega nije bilo. Slušao sam ga istina svake nedjelje, kad je pred pukom propovijedao riječ istine na pravi način. I sve sam se više uvjeravao, da se mogu razvezati svi sofistički i klevetnički čvorovi, što su ih one varalice splele bile protiv svetih knjiga.« (VI, 3).

Tu se jamačno radi o silnoj djelatnosti Ambrozijevoj na duh i srce skeptičkog Augustina. Sam Augustin i drugdje svjedoči za to. Već u uvodu svojih Ispovijesti zahvalno spominje »vjeru«, koju mu je Bog »dao i udahnuo po čovječstvu svoga Sina i po službi svoga propovjednika (Ambrozija).« Jednako ga pohvalno ističe među svojim učiteljima u dialogu »De beata vita« (I, 4). Pa i prvi biograf Augustinov, mnogogodišnji drug njegov **Posidije**, prikazuje ga, kako se napeto slušajući silno zanimao za česte propovijedi Ambrozijeve, i dodaje: »Pod utjecajem milosti Božje primio je Augustin po takovu i tolikom natpastiru Ambroziju i spasonosnu nauku Crkve katoličke i svete sakramente« (Vita s. Aug. 1).

Doista, u pojedinim daljnim fazama svog povratka k Bogu i Crkvi Augustin odsada ili isključivo ili poglavito ističe vodstvo i naputke sv. Ambrozija. Ovaj je duboko djelovao na nj i životom svojim i naukama svojim, više nego je to sam Ambrozije i slutio. Silno je potresao Augustinovom dušom primjerom svojega vanredno svetog i čistog života (VI, 3). A kroz dvije godine, od jeseni g. 384. do berbe g. 386., nedjeljna javna propovijed Ambrozijeva preobrazila je malo pomalo duh Augustinov, te je ovaj stao misliti i suditi poput Ambrozija (V, 14. n. 24).

Prvi korak na bolje učinio je Augustin u školi toga učitelja time, što se odrekao kritiziranja katoličke vjere. Tako se on posve otuđio Manihejcima, koji ga bijahu prije zamamili slobodom znanstvenog istraživanja u svojoj sledbi. Egzegetska pak metoda Ambrozijeva po svom tipičkom smislu posve je opravdavala one starozavjetne tekstove, što su ih Manihejci napadali. Uzimajući sve ove tekstove isključivo u doslovnom materijalnom smislu, ovi su se rugali Svetom Pismu i sablažnjavali, i tako ih »je slovo bez duha ubijalo«. Ali istaknuvši duhovni smisao ovih priprostih simbola uzvišenih vrhunaravnih istina kao i raznih tipova otajstvenih osoba i događaja, »duh« je Božji u ustima Ambrozijevim »oživljavao« i mrtvo slovo i slušaoce, poimence Augustina, te pretvorio sablazan u zadivljenje.

Imamo još svu silu spisa ili preradenih propovijedi Ambrozijevih, u kojima nam se prikazuju starozavjetni patrijarsi Abel, Noa, Abraham, Izak i Josip — kao uzori kreposti. Istu svrhu prosljeđuje sveti biskup u svom spisu »De apologia David«, gdje se priznaju grijesi Davidovi, ali se ujedno ističe alegorija. Boyer (54-55) osvjetljuje na jednom lijepom primjeru ovaj način alegoričkog tumačenja. Primjer se nalazi u Ambrozijevu spisu »De fuga saeculi« i uzet je iz Filonova djela »De profugis.« Zakon, kaže on, propisuje da se ubojica ima ostaviti u gradu azila (uto-

čišta), gdje je siguran, do smrti Velikog svećenika. Ali se to ne smije uzeti od riječi do riječi, jer bi se tako pukom slučaju prepuštalo ono, što pravda ima urediti. »A budući da je slovo tamno, potražimo duhovni smisao« (De fuga s. 2, n. 13.). Veliki je svećenik Sin Božji, Logos, koji ne umire u samom sebi, nego umire za nas, kad se mi odijelimo od njega. Mi smo dakle sada sigurni tako dugo, dokle god ostanemo u Logosu.

Prema ovoj metodi dah slobode stao je provejavati Stari Zavjet, i tako se ovaj u očima Augustinovim preobrazio. Manihejci ga bijahu dakle prevarili. Tobožnja apsurdnost Starog Zavjeta bijaše samo prividna. Katolička se Crkva pred Augustinom nije više našla u poziciji pobjeđene stranke. No tim ipak nije joj jošte dosudio pobjedničke palme. Duš skepticse Nove Akademije bijaše Augustina već toliko zarazio, te se je on ustegnuo od pozitivnog suda, gdje mu se činilo i ovo i ono vjerojatno.

Ali je ipak nastala nova faza u preokretu Augustinovu. Znao je sada, nesamo da maniheizam nije jedina nauka, koja se može obraniti, nego i to, da je njegova protukatolička kritika posve uzaludna. Augustin je i dalje kušao da pozitivno dokaže za-blude ovoga sistema. Ali kako je još uvijek držao njegove materijalističke principe, nije u tom poslu uspio. I doista, ako zlo potječe od materije, kako ćemo se ukloniti dualizmu? Toliko je ipak Augustin već uvidio, da se manihejska fizika, koja je u uskoj vezi s njihovom metafizikom, ne da održati, jer gotovo svi filozofi bijahu o sastavinama materijalnog svijeta puno temeljitije raspravili nego Manihejci u svojim bajkama.

I od ovoga časa Augustin dade prednost filozofima i odreče se manihejske sljedbe. Akademski probabilista ili bolje probabiliorista držao se onog sistema, koji mu se činio vjerojatniji.

Ali kod ovog preokreta Boyer opet ističe istu restrikciju, koja se već prije opazala u oduševljenju Augustinovu za Hortenzija. Augustin se ne predaje nijednom filozofu, već se neodoljivom silom ustručava tražiti lijek svojoj duši izvan utjecaja Kristova (V, 14. n. 25).

Moderni pisci, koji bi htjeli pripisati obraćenje Augustinovo na kršćanstvo neoplatonovcima, i to istom u periodu poslije njegova krštenja, stoje u očitoj opreci s izjavama njegovim i povrh toga ne mogu nam protumačiti, zašto se Augustin nije zadovoljio nijednim filozofskim sistemom. Već pet godina poslije svoga krštenja on je unaprijed potvrdio nazore svojih Ispovijesti, gdje veli jednom manihejskom prijatelju o svom nastojanju oko prave religije: »Pripovijedat ću ti, što bolje uzmognem, kojim sam putem pošao, kad sam tražio pravu religiju u ovoj nakani, koju sam sada svjetovao« (De utilitate credendi 8, 20). I onda razvija povijest svog obraćenja onamo od dolaska Faustova u Kartagu.

Uz takovo duhovno raspoloženje morao se Augustin vratiti katoličkoj vjeri. Već kad se raskrstio s manihejizmom, ostavio je prijašnju duševnu ravnotežu između ove dvije vjere u prilog

katolicizmu. Pa i u Ispovijestima priznaje, da je već tada velikim dijelom ostvario želju svoje majke Monike. I doista, odlučio je sada »da bude katehumen u Crkvi katoličkoj, dok mu ne zasja izvjesna struja, kamo bi zaplovio« (V, 14. n. 25).

Nije dakle još priznao istinu katoličke Crkve. Ali slušajući Ambrozija uvjerio se malo pomalo, da poteškoće iznesene protiv Starog Zakona i proroka nisu nerazrješive, i da tekst Starog Zavjeta ne ubija, osim ako se uzme slovo bez duha. Puklo mu je pred očima, kad je iz propovijedi svećevih saznao pravu nauku katoličke Crkve o čovjeku stvorenom na sliku i priliku Božju. Ta to nimalo ne znači, da Bog ima tijelo poput čovjeka i da je prema tomu ograničen, kako su mu dosada tvrdili Manihejci, i kako je on sam za njima napadao Crkvu. »I premda nisam ni najmanje ni u zagonetki mogao naslutiti biti i svojstava duhovne supstancije, ipak sam se uz veliko veselje svoje postidio, što sam kroz toliko godina lajao, ne protiv katoličke vjere, nego protiv izuma svojih tjelesnih misli« (VI, 3). Veselio se, što se uvjerio o tom, da Crkva, uz koju je prijanjao za svoga djetinstva, tjera u laž one svoje klevetnike. Već sviće dan, kada će se po riječima Oca Boyer-a Augustin pokloniti onomu, što je prije spalio.

Tako dakle nema ni najmanje sumnje, da je sveti Ambrozije silno djelovao na novu orijentaciju vjerskih misli Augustinovih, pa makar se i ograničio biskup time, da mu u svojim propovijedima dadne ključ za razumijevanje Svetog Pisma. O drugom moralnom utjecaju svetosti Ambrozijeve na Augustina bit će kasnije prigode da govorimo u vezi s drugim krasnim primjerima.

